

2-TOM, 6-SON

MOLIYAVIY NATIJALARNI TUSHUNISH: TAHLIL VA AUDIT NUQTAI
NAZARI

Ziyodullobek Bahodirov

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti “Bugalteriya hisobi va audit ” yo’nalishi
talabasi

Bahodirovziyodullo11@gmail.com

Zafar Shukurov

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti Moliya va bank ishi kafedrasida katta o’qituvchisi

zafarshukurov3250@gmail.com

ANNOTATSIYA

Jahon iqtisodiyoti manzarasida, ayniqsa, O'zbekiston bozorlari kabi rivojlanayotgan bozorlarda moliyaviy tahlil va auditning o'rni alohida ahamiyatga ega. O'zbekiston o'zining iqtisodiy o'zgarishlari va jahon bozoriga integratsiyalashuvi yo'lida davom etar ekan, moliyaviy natijalarni tushunish va sinchiklab ko'rib chiqish birinchi o'ringa chiqadi. Strategik islohotlar va kengayib borayotgan imkoniyatlar bilan ajralib turadigan O'zbekiston iqtisodiyoti rivojlanib borayotgan bir sharoitda barqaror o'sish va investorlar ishonchining asosi sifatida mustahkam moliyaviy tahlil va qat'iy auditlarga bo'lgan ehtiyoj paydo bo'lib kelmoqda.

Kalit so'zlar : AI, CPA, ROE, DuPont tahlil

KIRISH

Biznes olamida moliyaviy natijalar tashkilot stabiligi va faoliyatining hal qiluvchi asosiy omil bo'lib xizmat qiladi. Ushbu natijalarni tushunish shunchaki raqamlarga qarashdan ko'ra ko'proq diqqatni talab qiladi; Bu qat'iy audit jarayonlari bilan birgalikda keng qamrovli tahlilni o'z ichiga oladi. Ushbu maqola moliyaviy natijalarni tahlil qilishning o'ziga xos tomonlarini va ularning aniqligi va shaffofligini ta'minlashda auditning muhim rolini o'rganishga qaratilgan.

Moliyaviy natijalarni tushunish

Moliyaviy natijalar kompaniyaning ma'lum bir davrdagi moliyaviy natijalarini aks ettiruvchi ko'plab ko'rsatkichlarni o'z ichiga oladi. Ushbu natijalar odatda daromadlar to'g'risidagi hisobotlarni, balanslarni, pul oqimlari to'g'risidagi hisobotlarni va qo'shimcha eslatmalarni o'z ichiga oladi. Har bir element, korxonada va tashkilotning turli jihatlari bo'yicha aniq va o'ziga xos tushunchalarni beradi.

2-TOM, 6-SON

Daromadlar va zararlar to'g'risidagi hisobot, shuningdek, foyda va zararlar to'g'risidagi hisobot, kompaniyaning ma'lum bir davrdagi daromadlari, xarajatlari va sof daromadlari yoki zararlarini belgilaydi. Bu tashkilotning asosiy faoliyatidan daromad olish qobiliyatini namoyish etuvchi operatsion samaradorlikning oniy tasviri bo'lib xizmat qiladi.

Daromadlar to'g'risidagi hisobotni tahlil qilish yalpi foyda marjasi, operatsion foyda marjasi va sof foyda marjasi kabi asosiy ko'rsatkichlarni o'rganishni o'z ichiga oladi. Ushbu nisbatlar kompaniya tomonidan qo'llaniladigan daromadlarni shakllantirish va xarajatlarni boshqarish strategiyalarining samaradorligini baholashga yordam beradi.

Buxgalteriya balansi kompaniyaning ma'lum bir vaqtdagi moliyaviy holatining qisqacha tasvirini beradi. U mavjud resurslar va tegishli majburiyatlarni ta'kidlab, o'z aktivlari, majburiyatlari va aksiyadorlar kapitalining qisqacha tavsifini taqdim etadi.

Balans tahlilining asosiy elementlariga kompaniyaning qisqa muddatli va uzoq muddatli majburiyatlarini bajarish qobiliyatini baholovchi likvidlik koeffitsientlari (masalan, joriy koeffitsient, tezkor nisbat) va to'lov qobiliyati koeffitsientlari (masalan, qarzning o'z kapitaliga nisbati) kiradi.

Naqd pul oqimi to'g'risidagi hisobot ma'lum davrdagi pul mablag'lari va ularning ekvivalentlarining kirib kelishi va chiqishini kuzatib boradi, operatsiyalarni operatsion, investitsiya va moliyaviy faoliyatga ajratadi. U kompaniyaning likvidligi, operatsion samaradorligi va moliyaviy moslashuvchanligi haqida tushuncha beradi.

Naqd pul oqimi to'g'risidagi hisobotni tahlil qilish operatsion faoliyatdan olingan pul oqimlarini baholashni o'z ichiga oladi, bu kompaniyaning asosiy biznes operatsiyalaridan naqd pul ishlab chiqarish qobiliyatini aks ettiradi. Bundan tashqari, investitsiya va moliyalashtirish faoliyatini baholash kapitalni taqsimlash qarorlari va moliyalashtirish manbalarini aniqlashga yordam beradi.

Audit kompaniyalar tomonidan taqdim etilgan moliyaviy ma'lumotlarning to'g'riligi va ishonchliligini tekshirishda muhim rol o'ynaydi. Ular manfaatdor tomonlarga, shu jumladan investorlarga, kreditorlarga va tartibga soluvchilarga ishonchni ta'minlash uchun mustaqil auditorlik firmalari yoki ichki audit bo'limlari tomonidan amalga oshiriladi.

Moliyaviy hisobot auditi sertifikatlangan buxgalterlar (CPA) tomonidan tashkilotning moliyaviy hisobotlari, operatsiyalari va ichki nazoratini tizimli tekshirishni o'z ichiga oladi. Maqsad moliyaviy hisobotning amaldagi moliyaviy hisobot tizimiga muvofiq barcha muhim jihatlari bo'yicha adolatli taqdim etilganligi to'g'risida fikr bildirishdir.

Auditorlar ichki nazoratning etarililigini baholaydilar, buxgalteriya yozuvlarining to'g'riligini tekshiradilar, aktivlar va passivlarning to'liqligi va mavjudligini tekshiradilar.

2-TOM, 6-SON

Ularning xulosalari shaffoflikni oshirishga yordam beradi va moliyaviy hisobot ishonchliligiga ishonchni uyg'otadi.

Moliyaviy hisobot auditidan tashqari, kompaniyalar tartibga soluvchi talablar, sanoat standartlari va ichki siyosatlariga rioya etilishini ta'minlash uchun muvofiqlik auditidan o'tishi mumkin. Ushbu auditlar kompaniyaning qonunlar, qoidalar, shartnomaviy kelishuvlar va axloqiy me'yorlarga muvofiqligini baholashga qaratilgan.

Muvofiqlik auditori huquqiy va obro'-e'tiborga oid risklarni yumshatishga, nomuvofiqlik joylarini aniqlashga va tashkilotda boshqaruv va risklarni boshqarish amaliyotini kuchaytirishga yordam beradi.

Moliyaviy natijalarida kengaygan taxlil metodlari

Likvidlik koeffitsientlari: kompaniyaning qisqa muddatli majburiyatlarni bajarish qobiliyatini baholash (masalan, joriy nisbat, tezkor nisbat).

Daromadlilik koeffitsientlari: kompaniyaning foyda olish qobiliyatini baholash (masalan, sof foyda marjasi, o'z kapitalining rentabelligi).

Samaradorlik koeffitsientlari: kompaniya o'z resurslaridan qanchalik samarali foydalanishini o'lchash (masalan, inventar aylanmasi, aktivlar aylanmasi).

Trend tahlili: Shakllar va tendentsiyalarni aniqlash uchun bir necha davrlar bo'yicha moliyaviy ma'lumotlarni ko'rib chiqish. Asosiy moliyaviy ko'rsatkichlardagi o'zgarishlarning yo'nalishi va hajmini baholash.

Umumiy o'lchamli tahlil: Moliyaviy hisobot ob'ektlarini asosiy ob'ektga nisbatan foiz sifatida ifodalash (masalan, jami daromad yoki jami aktivlar). Turli o'lchamdagi kompaniyalarning moliyaviy hisobotlarini taqqoslashda yordam beradi.

Pul oqimlari tahlili: Naqd pul manbalari va ulardan foydalanishni tushunish uchun operatsion, investitsiya va moliyalashtirish pul oqimlarini tahlil qilish. Moliyaviy salomatlik va investitsion salohiyat ko'rsatkichlari uchun erkin pul oqimini baholash.

DuPont tahlili: Xususiy kapitalning rentabelligini (ROE) sof foyda marjasi, aktivlar aylanmasi va moliyaviy leverage kabi tarkibiy qismlariga ajratish. ROEni qo'zg'atuvchi omillarning to'liq ko'rinishini taqdim etadi.

Audit usullari. Moddiy protseduralar:

Tranzaktsiyalarni sinovdan o'tkazish: To'g'riligini tekshirish uchun individual operatsiyalarni tanlash va sinovdan o'tkazish.

Tahliliy protseduralar: g'ayrioddiy tendentsiyalar yoki nomuvofiqliklarni aniqlash uchun moliyaviy va moliyaviy bo'lmagan ma'lumotlar o'rtasidagi munosabatlarni baholash.

2-TOM, 6-SON

Ichki nazoratni tekshirish: Xatolar yoki firibgarlikning oldini olish va aniqlashda ichki nazorat samaradorligini baholash. Moliyaviy hisobot bilan bog'liq boshqaruv vositalarini loyihalash va operatsion samaradorligini baholash.

Jismoniy tekshiruv: Ularning mavjudligi va holatini tekshirish uchun inventar, mulk va jihozlar kabi aktivlarni jismoniy tekshirish.

Tasdiqlash: Debitorlik yoki kreditorlik qarzlari qoldig'i kabi aniq ma'lumotlarning to'g'riligini tasdiqlash uchun mijozlar yoki sotuvchilar kabi uchinchi tomonlar bilan bevosita bog'lanish.

Hujjatli dalillar: Ro'yxatga olingan operatsiyalarning to'g'riligini tekshirish uchun hisob-fakturalar, shartnomalar va bank ko'chirmalari kabi tasdiqlovchi hujjatlarni ko'rib chiqish.

Analitik sharh: Moliyaviy hisobotlarni batafsil ko'rib chiqish, joriy va oldingi davrlarni solishtirish va sezilarli o'zgarishlarni tekshirish.

Muvofiqlik testi: Normativ talablarga, sanoat standartlariga va ichki siyosatlariga rioya qilishni ta'minlash. Qonunlar, shartnomaviy kelishuvlar va axloqiy me'yorlarga muvofiqligini tasdiqlash.

Audit namunasi: Katta ma'lumotlar to'plamini tekshirishda sinov uchun tranzaksiyalarning vakillik namunasini tanlash. Auditorlarga tanlov asosida butun aholi to'g'risida xulosa chiqarishga yordam beradi.

Texnologiyaga asoslangan usullar:

Ma'lumotlar tahlili: Shakllar, anomalialar va tushunchalar uchun katta hajmdagi moliyaviy ma'lumotlarni qayta ishlash uchun ma'lumotlarni tahlil qilish vositalaridan foydalanish.

Blokcheyn auditi: Blokcheyn texnologiyasidan foydalanadigan kompaniyalar uchun auditorlar tranzaksiyalarni tekshirish va blokcheynning yaxlitligini ta'minlash uchun maxsus usullardan foydalanishlari mumkin.

Sun'iy intellekt (AI) va mashinani o'rganish: Moliyaviy ma'lumotlarni tahlil qilish, tendentsiyalarni aniqlash va anomalialarni aniqlash uchun ilg'or algoritmlardan foydalanish.

Elektron tasdiqlovlar: Tasdiqlash jarayonining samaradorligini oshirib, uchinchi shaxslar bilan balanslarni tasdiqlash uchun elektron vositalardan foydalanish.

Ushbu usullarni birlashtirgan holda, moliyaviy tahlilchilar va auditorlar tashkilotning moliyaviy holati, faoliyati va moliyaviy hisobot standartlariga rioya qilishlari haqida to'liq va ishonchli tushunchaga ega bo'lishlari mumkin. Ushbu metodologiyalar moliyaviy

2-TOM, 6-SON

ma'lumotlarning to'g'riligi va ishonchliligiga hissa qo'shadi, bu manfaatdor tomonlar kompaniya to'g'risida asosli qarorlar qabul qilishlari uchun juda muhimdir.

Moliyaviy natijalarni tahlil qilish va audit o'tkazish korporativ boshqaruv va moliyaviy menejmentning ajralmas tarkibiy qismlari hisoblanadi. Moliyaviy hisobotlarning nuanslarini tushunish va qat'iy audit standartlariga rioya qilish orqali kompaniyalar shaffoflikni oshirishi, xavflarni kamaytirishi va manfaatdor tomonlar o'rtasida ishonchni mustahkamlashi mumkin. Hisobdorlik va halollik madaniyatini qabul qilish tashkilotlarga muammolarni samarali hal qilish va uzoq muddatli o'sish va muvaffaqiyatni saqlab qolish imkonini beradi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, moliyaviy natijalarni tahlil qilish va auditlar korporativ moliya sohasida ajralmas jarayonlar bo'lib, qaror qabul qilish va manfaatdor tomonlarning ishonchini oshirish uchun zarur bo'lgan moliyaviy ma'lumotlarning aniqligi, shaffofligi va ishonchliligini ta'minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. A.A.Karimov, J.E.Kurbanbayev, S.A.Jumaniyozov. "Moliyaviy tahlil" – T.: "Iqtisod-Moliya". 2019 - 624 b.
2. Jo'raev N., Abduvaxidov F., Sotvoldieva D. Moliyaviy va boshqaruv hisobi. –T.: Iqtisod-moliya. 2012 y 481 bet.
3. Martin Fridson va Fernando Alvarez "Financial Statement Analysis" nomli kitob
4. Charles H. Gibson "Financial Reporting and Analysis" nomli kitob
5. Robert C. Higgins "Analysis for Financial Management"
6. International Federation of Accountants (IFAC) tomonidan "International Standards on Auditing (ISA)" standartlar
7. Howard Schilit and Jeremy Perler "Financial Shenanigans: How to Detect Accounting Gimmicks & Fraud in Financial Reports" nomli maqola

